

УДК 371.3

DOI [https://doi.org/10.20535/2308-5053.2022.1\(53\).261106](https://doi.org/10.20535/2308-5053.2022.1(53).261106)

СУЧАСНІ ПОЛІТИЧНІ МЕЙНСТРИМИ ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ

Ананьїн В. О.,

доктор філософських наук, професор,

професор спеціальної кафедри

Інституту спеціального зв'язку та захисту інформації

Національного технічного університету України

«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

ORCID ID: 0000-0002-4786-0011

Уваркіна О. В.,

доктор філософських наук, професор,

професор спеціальної кафедри

Національного технічного університету України

«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

ORCID ID: 0000-0001-9053-2016

uvarkinaev@ukr.net

Проблемний горизонт сучасного стану української військової освіти достатньо розлогий, а амплітуда концептуальних точок зору до розвитку нових моделей військової освіти коливається в надзвичайно широких межах. Аналіз теоретичних та практичних проблем показав домінування консенсусу з приводу стратегічного курсу політики держави на інтеграцію в євроатлантичний безпековий простір та набуття членства в НАТО.

Визначено, що сучасним габітусом політичних мейнстримів військової освіти сьогодні є Стратегія національної безпеки України, яка ґрунтується на тріаді засад «стримування-стійкість-взаємодія» та передбачає відповідні процеси забезпечення національної безпеки через модернізацію освіти і науки до потреб суспільного розвитку на основі найкращих світових освітніх зразків та практик.

У статті з'ясовано, що інтенція трансформації військової освіти полягає у змінах в українському законодавстві положень про військову освіту та осучаснення її структури, а у науковому фаховому просторі – обґрунтуванні та розробці Політики та Концепції розвитку військової освіти з урахуванням стандартів євроатлантичного альянсу.

Відсутній системний аналіз політичної парадигми професійної освіти фахівців із забезпечення захисту інформації та кіберзахисту спрямував дослідження на визначення основних політичних мейнстримів у підготовці військових фахівців у сфері кібербезпеки в умовах цифрової трансформації. У Плані реалізації Стратегії кібербезпеки України зазначені наміри створення нової моделі підготовки і підвищення кваліфікації суб'єктів кібербезпеки та розробка Загальнонаціональної програми кіберграмотності для всіх рівнів освіти. Доведено, що кіберобізнаність військового фахівця в новій моделі військової освіти стає пріоритетною ознакою його професіоналізму.

Ключові слова: військова освіта, євроатлантична інтеграція, трансформація, національна стратегія безпеки, стратегія кібербезпеки.

Постановка проблеми дослідження. Актуальність проблематики, яка пов'язана з сучасним станом української військової освіти, не підлягає сумніву, оскільки у фаховому середовищі домінує консенсус як щодо нагальних потреб трансформації військової освіти, так і з приводу пріоритетів її розвитку з реалізацією стратегічного курсу на євроатлантичну інтеграцію. Очевидно, що підготовка професійних та вмотивованих військових є одним з першорядних чинників зміцнення обороноздатності держави. Тому визначення сучасних політичних мейнстримів військової освіти посилює

концептуальну складову частину проблемних горизонтів її сучасної моделі, а саме у парадигмі розвитку системи підготовки кадрів для потреб органів сектору безпеки і оборони України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Чимало сучасних дослідників (Д. Вітер, В. Мірненко, М. Кас'яненко, В. Оліферук, І. Руснак та ін.) визнають, що необхідність реконструкції традиційної матриці української системи військової освіти загострилась у зв'язку з відстоюванням територіальної цілісності держави та спрямувало концепцію її подальшого розвитку на імплементацію кращого досвіду країн-членів НАТО. У зв'язку із цим спостерігається підвищений інтерес науковців (С. Богунов, Н. Вавілова, М. Денежкін, О. Мітягін, А. Наливайко та ін.) до компаративного аналізу підготовки військових фахівців в країнах Альянсу та вивчення питань впровадження ефективних стандартів професійної військової освіти в український освітній простір. Разом із тим варто зазначити, що, на жаль, у сучасних наукових дослідженнях трансформації системи військової освіти до нових стандартів відсутній системний аналіз політичної парадигми професійної освіти фахівців із забезпечення захисту інформації та кіберзахисту, яка в умовах сучасного цифрового світу відповідає за підготовку нової плеяди висококваліфікованих спеціалістів для захисту від нових загроз національній та міжнародній безпеці.

Метою статті є визначення основних напрямів державної політики щодо трансформації військової освіти в умовах європейської та євроатлантичної інтеграції.

Виклад основного матеріалу дослідження. Система військової освіти як складова частина національної системи освіти функціонує відповідно до притаманних їй законів, закономірностей і принципів. Її діяльність регулюється нормативними документами, на основі яких безпосередньо функціонує система військової освіти, а також нормативно-правовими документами, які стосуються системи вищої освіти взагалі. Однак в наш час дуже гостро виникла потреба в оновленні засад державної політики у сфері військової освіти та підготовки, які передбачають цілковите перереформування алгоритму здобуття військовослужбовцями ступенів та рівнів вищої освіти та акцентування політичних мейнстримів на створення багаторівневої системи професійної освіти відповідно до стандартів НАТО.

Але таке переакцентування потребує удосконалення законодавчих, нормативно-правових актів України з питань військової освіти та концептуального обґрунтування основних освітніх принципів та стандартів, що забезпечують прискорення темпів інтеграції України до НАТО, яка супроводжується імплементацією стандартів професійної військової освіти провідних країн-членів Альянсу до національної системи освіти.

Цілком природно, що перші зміни щодо військової освіти і науки були внесені наприкінці 2021 року у Закони України «Про вищу освіту», «Про освіту», «Про наукову і науково-технічну діяльність», зокрема, у визначення термінів «вищій військовий навчальний заклад» та «заклад вищої освіти із специфічними умовами навчання», у кількість встановлення особливих вимог власними нормативно-правовими актами, а також в особливості повноважень та обов'язків керівника вищого військового навчального закладу. Насамперед, заслуговує увагу зміни до статті 21 Закону України «Про освіту», де з'явився новий термін «професійна військова освіта» та чітко визначена структура військової освіти (Зміна до Законів України, 2021). Разом із тим ці зміни, на жаль, ще не набрали чинності, тому обговорення нових положень буде предметом наукової дискусії їх імплементації у недалекому майбутньому.

Щоправда, основні парадигмальні складові частини трансформації військової освіти, які пов'язані зі змінами освітнього законодавчого поля, вже визначені у політики Міністерства оборони у сфері військової освіти. Нещодавно затверджена Політика, що, враховуючи потребу суттєвих змін системи військової освіти, орієнтується на інтеграцію у євроатлантичний безпековий простір та передбачає міжвідомчу координацію підготовки військових фахівців у сфері безпеки і оборони. Професіоналізм, лідерство, інтелектуальний розвиток, загальна та військово-професійна культура, іншомовна компетентність – основні завдання у підготовці сучасного військового фахівця на основі застосування нових форм і методів кращих вітчизняних та закордонних практик (Політика, 2021).

Разом із тим військові фахівці активно працюють над питаннями трансформації системи військової освіти, визначивши основним політичним мейнстримом сучасності розробку нової Концепції розвитку системи військової освіти в Україні, яка визначить основні напрями подальшого розвитку військової освіти та замінить постанову КМ України «Про створення єдиної системи військової освіти» від 15.12.1997 р. № 1410, що, на думку військових керівників, вже застаріла.

Серед завдань, які забезпечують досягнення мети Концепції розвитку системи військової освіти в Україні, науковці зазначають: по-перше, створення багаторівневої системи професійної військової освіти відповідно до стандартів НАТО, кращих вітчизняних та закордонних практик; по-друге, уточнення вимог до змісту військової освіти з метою набуття сил оборони нових компетентностей, операційної сумісності на основі стандартів прийнятих у збройних силах держав-членів НАТО; по-третє,

удосконалення нормативно-правового регулювання законодавства України з питань військової освіти; по-четверте, приведення рівня підготовленості науково-педагогічних (педагогічних) працівників, інструкторського складу до мети та змісту професійної військової освіти; по-п'яте, забезпечення якості професійної військової освіти (Вітер, 2021).

Чимало вітчизняних науковців та військових фахівців сьогодні надають свої теоретичні та практичні пропозиції щодо оптимізації основних складових частин Концепції, пропонують інноваційні моделі нової системи військової освіти та звертають увагу на надважливу роль міжвідомчої взаємодії та координації між всіма складовими сил безпеки і оборони на всіх рівнях (Руснак, 2021). Тільки забезпечення такої ефективної співпраці надасть можливість імплементації всіх сучасних положень в дійсно нову систему підготовки військових фахівців для забезпечення інтересів національної безпеки і оборони.

З огляду на зазначену обставину до структурних елементів загальної політики військової освіти, враховуючи аналіз нормативно-правової бази НАТО у цієї сфері, необхідно додавати положення, які мають конкретизувати ті чи інші питання, зважаючи на їх специфіку та особливості (Вавілова, 2021). Наприклад, на особливості військової освіти майбутніх офіцерів у сфері захисту інформації та кібербезпеки, які в умовах експоненціальної цифрової інформатизації стоять на передових позиціях протистояння так званої «нелетальної зброї» та інформаційним загрозам національної безпеки.

Політичне сьогодні країни вимагає запровадження принципово нової програми підготовки спеціалістів для військової сфери, яка буде враховувати передовий досвід країн-членів північноатлантичного альянсу та найкращий досвід військових освітніх систем провідних країн світу. Тому з 2009 року, частково в експериментальному полі, діє «Європейська ініціатива з обміну молодими військовими офіцерами (EMILYO)», також відома як «Військовий Еразмус», а також з метою оновлення та осучаснення програм кредитних модулів та методики викладання навчальних дисциплін у визначених вищих військових закладах освіти з 2017 року в Україні почалось впровадження основних положень принципово нової програми підготовки спеціалістів для військової сфери NATO DEEP (Defence Education Enhancement Program), яка впроваджує найкращий досвід військових освітніх систем провідних країн світу (Ананьїн, 2019). Імплементація цих програм у вітчизняний освітній простір є вагомими підвалинами у розвиток та реформування системи військової освіти до стандартів північноатлантичного альянсу.

На нашу думку, сучасним габітусом політичних мейстримів військової освіти безумовно постає Стратегія національної безпеки України (2020), яка визначає пріоритетом національних інтересів держави на європейську і євроатлантичну інтеграцію та передбачає відповідні процеси забезпечення національної безпеки через модернізацію освіти і науки «до потреб суспільного розвитку та до найкращих світових зразків». Зважаючи на те, що Стратегія національної безпеки України ґрунтується на тріаді засад «стримування-стійкість-взаємодія», серед основних напрямів державної політики у сфері національної безпеки окремим пунктом зазначено про необхідність «посилення спроможностей національної системи кібербезпеки для ефективної протидії кіберзагрозам у сучасному безпековому середовищі» та про забезпечення «гарантування кіберстійкості та кібербезпеки національної інформаційної інфраструктури, зокрема в умовах цифрової трансформації» (Стратегія національної безпеки, 2020).

Для виконання цих завдань у Стратегії національної безпеки України серед пріоритетів зазначається питання необхідності забезпечення розвитку людського капіталу держави, який у сфері воєнної безпеки є потенціалом стримування збройної агресії і забезпечується підготовленими і вмотивованими військовими фахівцями. Фінансування науки, стимулювання інновацій та новітніх технологій, зокрема у секторі безпеки і оборони, держава вважає надважливими для зміцнення Збройних сил України (Стратегія національної безпеки, 2020).

Щонайширші можливості для трансформації військової освіти у сфері кібербезпеки засвідчені у Плані реалізації Стратегії кібербезпеки України, який уведений в дію Указом Президента України від 1 лютого 2022 року № 37/2022. Зокрема, у документі запланована докорінна реформа системи підготовки та підвищення кваліфікації фахівців у сфері кібербезпеки та розробка відповідної Концепції, яка вже має запрацювати у цьому році (План реалізації Стратегії кібербезпеки, 2022).

Між іншим План реалізації Стратегії кібербезпеки також передбачає і розробку Загальнонаціональної програми кіберграмотності, яка спрямована на підвищення рівня цифрової грамотності у суспільстві. Вважається, що необхідно включити питання стосовно цифрових навичок до навчальних програм всіх закладів освіти, тому що «кіберобізнаність щодо сучасних кіберзагроз та протидії ним стануть невід'ємними елементами освіти кожного громадянина України» (План реалізації Стратегії кібербезпеки, 2022).

Крім цього, аналіз стратегічних документів у сфері безпеки і оборони показав, що особливої уваги з боку держави потребує вдосконалення системи військово-патріотичного виховання

в загальноосвітніх навчальних закладах. Дослідження міжнародного дослідницького проекту «Один мільйон голосів – 2» показали, що в Україні існує ряд проблем, які демотивують молодь йти на військову службу, серед яких можна зазначити «невисокий професійний престиж служби в армії» та «відсутність достойної державної допомоги й захисту». За результатами Світового дослідження цінностей (World Values Survey), що проводилось в Україні в 2020 р., в більшості (12 регіонів) областях понад 80 % респондентів віком 16–29 років виявляли готовність захищати Україну, проте 2 області різко контрастують: у Черкаській області готові лише 20 % молоді, а в Сумській – жоден молодий респондент не відповів ствердно. Це свідчить про те, що наявні заходи військово-патріотичного виховання в цьому регіоні не є дієвими. Найбільш патріотично налаштованими виявились Чернівецька (100 % відповіли «так»), Хмельницька (95,5 %) та Львівська (94,5 %) області (Єнін, 2021).

Зважаючи на проблемні питання у системі патріотичного виховання, але розуміючи його роль у формуванні молодого особистості, варто звернути увагу на профільне військово-виховання в старшій школі на основі досвіду кращих освітніх систем багатьох розвинутих країн світу, в тому числі й членів Альянсу, оскільки саме військово-патріотичне виховання в загальноосвітніх навчальних закладах є підвалинами для вмотивованого отримання військової освіти та формує патріотично спрямовану молоду особистість, що в майбутньому планує пов'язати своє життя із військовою сферою. Це тим більш необхідно, що допризовна підготовка молоді передбачає здобуття первинних загальновійськових спеціальних компетентностей і входить до єдиної системи безперервного професійної розвитку.

Зрештою, для підвищення якості та інтенсивності підготовки сучасного військового спеціаліста в умовах появи нових загроз і викликів національної безпеки політичним мейнстримом сучасності можна назвати і питання збереження наявного кваліфікованого кадрового потенціалу сектору безпеки і оборони. Очевидно, що без досвідчених офіцерів-викладачів, науковців-практиків реформування системи військової освіти неможливе. Тому стратегія державної політики у цьому напрямі відбувається шляхом «поліпшення правових, матеріальних, психологічних та соціальних умов служби» військовим спеціалістам та «забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків» серед фахівців сектору безпеки і оборони. (Стратегія національної безпеки, 2020). Водночас у новій Концепції розвитку системи військової освіти розробляються дієві шляхи до впровадження безперервного професійного розвитку військових фахівців упродовж військової кар'єри.

З огляду на зазначену обставину зауважимо, що у Плані реалізації Стратегії кібербезпеки України присвячено достатню увагу удосконаленню системи підвищення кваліфікації кадрового потенціалу суб'єктів кібербезпеки. Наприклад, планується «утворити центри, що будуть здійснювати узагальнення та обмін досвідом у сфері кібербезпеки, підтримку інновацій та вітчизняних розробок у цій сфері», «залучити суб'єктів національної системи кібербезпеки до міжнародних програм навчання і підвищення кваліфікації персоналу», а також держава зобов'язала Кабінет Міністрів України «забезпечити матеріальне стимулювання фахівців у сфері кібербезпеки», які «виконують функції із забезпечення кібербезпеки та кіберзахисту» (План реалізації Стратегії кібербезпеки, 2022). Практична реалізація таких планів безперечно вплине на збереження кадрового потенціалу та актуалізує кращу молодь до обрання професії військового.

Висновки. Дослідження трансформації системи військової освіти постає актуальним, практично затребуваним та належить до нагальних питань підготовки сучасного військового фахівця. Оновлення нормативно-правового поля у сфері військової освіти активно відбувається і прискорить політичний прaxis реалізації стратегічного курсу України на інтеграцію в євроатлантичний безпековий простір. Одним із вагомих політичних мейнстримів сучасності є налагоджена система міжвідомчої взаємодії та координації між всіма складовими частинами сил безпеки і оборони на всіх рівнях, а саме необхідність посилення спроможностей національної системи кібербезпеки для ефективної протидії кіберзагрозам у сучасному безпековому середовищі. Кіберобізнаність військового фахівця в новій моделі військової освіти стає пріоритетною ознакою його професіоналізму. Концептуальними основами імплементації нової системи військової освіти мають стати сучасні принципи та стандарти світових освітніх систем у сфері військової освіти та вмотивований кадровий потенціал підготовлених до нових вимог досвідчених офіцерів. Перспективним дослідженням трансформації у сфері військової освіти буде аналіз базисного розриву, гістерезису між соціально-економічними змінами та створенням соціальних інститутів, встановлення формальних і неформальних відносин, що спрямовують політичну активність у певному напрямку.

Ananin V., Uvarkina O. Current political mainstreams of military education

The problem horizon of the current state of Ukrainian military education is quite wide, and the amplitude of conceptual points of view to the development of new models of military education fluctuates

within a very wide range. The analysis of theoretical and practical problems has shown the dominance of consensus on the strategic course of the state policy on NATO membership. It was determined that the modern gabbitus of the political mainstream of military education today is the National Security Strategy of Ukraine, which is based on the triad of principles “deterrence-sustainability-interaction” and provides for the corresponding processes of national security through modernization of education and science to the needs of social development on the basis of the best world educational models and practices. The article reveals that the intension of military education transformation lies in changing the military education provisions in the Ukrainian legislation and updating its structure, as well as in scientific professional environment, in substantiation and elaboration of the Policy and Concept of military education development, taking into account the NATO standards. The lack of a systematic analysis of the political paradigm of professional education for information security and cyber defense specialists, directed research to identify the main political mainstreams in the training of military specialists in the field of cyber security in the conditions of digital transformation. The Ukraine Cyber Security Strategy Implementation Plan notes the intent of creating a new model for training and professional development of cyber security subjects and developing a Nationwide Cyber Literacy Program for all levels of education. It is proved that cyber awareness of military specialist in the new model of military education becomes a priority sign of his professionalism.

Key words: military education, Euro-Atlantic integration, transformation, national security, cyber security strategy.

Література:

1. Про внесення змін до деяких законів України щодо військової освіти та науки : Закон України від 17 грудня 2017 року № 1986-IX / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1986-20#Text> (дата звернення: 14.02.2022).
2. Політика Міністерства оборони України у сфері військової освіти. URL: https://www.mil.gov.ua/content/education/politika_mou_osvita.pdf (дата звернення: 14.02.2022).
3. Вітер Д., Оліферук В. Концепція розвитку системи військової освіти України. *Військова освіта*. 2021. № 2 (44). С. 29–42. doi.org/10.33099/2617-1775/2021-02/29-42
4. Інноваційна військова освіта: стан та перспективи розвитку / І. Руснак, В. Мірненко, М. Кас'яненко та ін. *Військова освіта*. 2021. № 2 (44). С. 9–20. doi.org/10.33099/2617-1775/2021-02/09-20
5. Вавилова Н. Політика військової освіти: досвід США для України. *Військова освіта*. 2021. № 1 (43). С. 18–23. doi.org/10.33099/2617-1775/2021-01/18-23
6. Ананьїн В. А., Пучков О. О., Уваркіна О. В. Актуальні проблеми військової освіти в умовах політичного сьогодення. *Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*. *Політологія. Соціологія. Право* : зб. наук. праць. 2019. № 3 (43). С. 163–168. doi.org/10.20535/2308-5053.2019.3(43).198126
7. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України» : Указ Президента України від 14 вересня 2020 року № 37/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text> (дата звернення: 14.02.2022).
8. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 30 грудня 2021 року «Про План реалізації Стратегії кібербезпеки» : Указ Президента України від 1 лютого 2022 року № 392/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0087525-21#Text> (дата звернення: 14.02.2022).
9. Єнін М. Н., Стефанович А. В. Медіаімідж збройних сил України як складова частина популяризації військової служби серед молоді. *Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*. *Політологія. Соціологія. Право* : зб. наук. праць. 2021. № 4 (52). С. 6–16. doi.org/10.20535/2308-5053.2021.4(52).248125

References:

1. Pro vnesennia zmin do deiakykh zakoniv Ukrainy shchodo viiskovoi osvity ta nauky [On amendments to some laws of Ukraine on military education and science] : Zakon Ukrainy vid 17 hrudnia 2017 roku № 1986-IX / Verkhovna Rada Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1986-20#Text> [in Ukrainian]
2. Polityka Ministerstva obrony Ukrainy u sferi viiskovoi osvity [Policy of the Ministry of Defense of Ukraine in the field of military education]. URL: https://www.mil.gov.ua/content/education/politika_mou_osvita.pdf [in Ukrainian]
3. Viter, D., Olyferuk, V. (2021) Kontseptsia rozvytku systemy viiskovoi osvity Ukrainy [The concept of development of the military education system of Ukraine] / Viiskova osvita. № 2 (44). S. 29–42. [in Ukrainian]

4. Innovatsiina viiskova osvita: stan ta perspektyvy rozvytku [Innovative military education: state and prospects of development] / I. Rusnak, V. Mirnenko, M. Kasianenko, V. Oliferuk, D. Viter (2021). Viiskova osvita. № 2 (44). S. 9–20. [in Ukrainian]
5. Vavilova, N. (2021) Polityka viiskovoi osvity: dosvid SShA dlia Ukrainy [Military education policy: the US experience for Ukraine] / Viiskova osvita. № 1 (43). S. 18–23. [in Ukrainian]
6. Ananin, V. A., Puchkov, O. O., Uvarkina, O. V. (2019). Aktualni problemy viiskovoi osvity v umovakh politychnoho sohodennia [Current issues of military education in today's political environment]. Visnyk Natsionalnoho tekhnichnoho universytetu Ukrainy «Kyivskiy politekhnichnyi instytut». Politolohiia. Sotsiolohiia. Pravo : zb. nauk. prats. № 3 (43). S. 163–168. [in Ukrainian]
7. Pro rishennia Rady natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy vid 14 veresnia 2020 roku “Pro Stratehiiu natsionalnoi bezpeky Ukrainy” [“On the National Security Strategy of Ukraine”]: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 14 veresnia 2020 roku № 37/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text> (data zvernennia: 14.02.2022). [in Ukrainian]
8. Pro rishennia Rady natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy vid 30 hrudnia 2021 roku “Pro Plan realizatsii Stratehii kiberbezpeky” [“About the Cyber Security Strategy Implementation Plan”]: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 1 liutoho 2022 roku № 392/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0087525-21#Text> (data zvernennia: 14.02.2022). [in Ukrainian]
9. Yenin, M. N., Stefanovych, A. V. (2021). Mediaimidzh zbroinykh syl Ukrainy yak skladova chastyna populiaryzatsii viiskovoi sluzhby sered molodi [Media image of the Armed Forces of Ukraine as an integral part of the promotion of military service among young people]. Visnyk Natsionalnoho tekhnichnoho universytetu Ukrainy “Kyivskiy politekhnichnyi instytut”. Politolohiia. Sotsiolohiia. Pravo : zb. nauk. prats. № 4 (52). S. 6–16. [in Ukrainian]

Стаття надійшла до редакції 22.02.2022

Стаття рекомендована до друку 29.04.2022